

УДК 37.01(38)+7.032
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-3

ХУДОЖНЯ ОСВІТА У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ

Сай Ірина Василівна,
викладач кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»
iryna.v.sai@lpnu.ua
orcid.org/0000-0002-1503-2959

У даній статті йдеться про розвиток найголовніших та найбільш впливових художніх шкіл Давньої Греції у період із кінця V століття по кінець IV століття до нашої ери. У ній описано діяльність та особливості функціонування трьох художніх шкіл, а саме: сікіонської художньої школи, розташованої у північній частині пелопонеського півострова та заснованої художником-живописцем Евпомпом; фіванської художньої школи, також відомої під двома іншими назвами, такими як фівансько-аттїчна школа або молодша аттїчна школа, яка спочатку розташовувалась у Фівах, а згодом перемістилася до Афін та була заснована, відповідно до різних джерел, або Арістідом Молодшим, або, як гадають деякі із дослідників, Нікомахом та, на сам кінець, ефеської школи, яка територіально розміщувалася у місті Ефес та була заснована за одними версіями маляром та живописцем Зевксісом, за іншими – скульптором та маляром Евфранором. Спочатку ці школи стали відомими завдяки їхнім талановитим засновникам, але згодом, із плином часу, деякі із учнів, які отримали в них освіту, стали набагато відомішими за їхніх наставників та вчителів, і зробили не лише величезний та вагомий внесок до світової культурної спадщини, але й до ранньої педагогічної науки, не тільки навчаючи своїх учнів та вихованців, але й пишучи свої власні методологічні праці присвячені навчанню живопису та скульптури. У такий спосіб, дана стаття знайомить нас як із мистецькою, так і з педагогічною спадщиною головних представників вищезгаданих давньогрецьких художніх шкіл, такими як художники Памфіл та Апеллес, скульптор Поліклет та багато інших. У ній викладено результати аналізу, проведеного на основі виявлення певних спільних та відмінних рис їхньої викладацької методики та показано передумови для створення описаних мистецьких та педагогічних традицій.

На жаль, більшість зібраної та проаналізованої інформації стає нам доступною не із оригінальних першоджерел, написаних їхніми авторами, а лише із робіт істориків пізніших періодів. Пліній Секунд (Другий), більш відомий, як Пліній Старший та його робота «Природнича історія» виявилися найкращим джерелом для отримання інформації на дану тематику.

Ключові слова: давньогрецька освіта, антична освіта, художня школа, художня освіта, сікіонська школа, фіванська школа, ефеська школа, методологія мистецтва, мистецтво, малювання, рисунок, живопис, скульптура.

ARTISTIC EDUCATION IN ANCIENT GREECE

Say Iryna Vasylyvna,
Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
iryna.v.sai@lpnu.ua
orcid.org/0000-0002-1503-2959

The article deals with the development of the main and most influential Art Schools of Ancient Greece in the period of time starting from the end of V century BCE till the end of IV century BCE. It describes the activities and peculiarities of functioning of three artistic schools, namely Sicyonic Art School located in the Northern Part of Peloponnese peninsula and founded by the painter Eupompus, Theban Art School also known as Theban and Attic Art School or Younger Attic Art School firstly located in city Thebes and later moved to more prosperous and safe city of Athens and founded either by Aristides the Younger or by Nicomachus and, finally, Ephesus Art School located in city Ephesus and founded according to different versions either by painter Zeuxis or by sculptor and painter Euphranor. Initially those schools became famous because of their talented and widely respected founders but as a matter of a fact with a course of time some of the pupils educated there became even more famous and influential than their teachers and tutors and made a huge and considerable contribution both to the world cultural heritage and early pedagogical science providing some training courses for their own pupils and trainees and even writing their own methodological works dedicated to teaching drawing, painting and sculpture. Therefore, the article tells us about both artistic and pedagogical legacy of the main representatives of above-mentioned Greek Art Schools such as that of painters Pamphilus and Apelles, sculptor Polykleitos and many other artists. It provides the results of the analysis based on finding

some common and different features of their teaching methodology and shows the prerequisites for creating those-days artistic and pedagogical traditions.

Unfortunately, most of the information gathered and analyzed becomes available for us not from its original sources written by its authors but from the works of some later historians. Prominent scholar Plinius Secundus, also known as Pliny the Elder, and his work "Naturalis Historia" turned out to be the best source for getting information on this particular topic.

Key words: ancient Greek education, education in antiquity, art school, artistic education, Sicyonic School, Theban School, Ephesus School, methodology of drawing, drawing, painting, ancient Greek art.

Постановка проблеми. Як уже неодноразово зазначалося в наших попередніх роботах, у царині української науки загалом та педагогічної науки зокрема практично відсутні дослідження, присвячені тематиці Античності й історії педагогіки того часу. Однак, незважаючи на надзвичайно стрімкий темп розвитку науки та новітніх технологій і більш як двотисячний вік, вищезгадана історична доба дотепер цікавить не лише простих людей, а й науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук та аналіз наукових праць, присвячених історії античної педагогіки, укотре приводить нас до робіт таких авторів, як А. Джуринський (История зарубежной педагогики, 1998), Г. Жураковський (Очерки по истории античной педагогики, 1940) та Н. Ростовцев (История методов обучения рисованию. Зарубежная школа рисунка, 1981; Очерки по истории методов преподавания рисунка, 1983). Однак, незважаючи на фундаментальність доробку даних науковців, варто зважати і на той факт, що деякі з їхніх праць видані понад півстоліття тому. Серед закордонних публікацій зацікавлення викликають дослідження та міркування Р. Лінга (R. Ling) (Making Classical Art: process & practice, 2000), колективна праця Х. Гарднер (H. Gardner), Ф. Кляйна (F. Kleiner) та К. Мамії (C. Mamiya) (Gardner's art through the ages, 2005), однак дані роботи зосереджуються в основному на самій історії мистецтва та його матеріальних артефактах, а не на методах та засобах навчання.

Метою роботи є визначення, опис та аналіз діяльності художніх шкіл Давньої Греції та їхніх основоположників, а також методів викладання, які в них застосовувалися.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки художнє творчість та освіта є одними з головних компонентів будь-якої культури, а вона, у свою чергу, є невід'ємною складовою частиною історії, то, розглядаючи їх, неможливо не згадати про ті історичні реалії та передумови, у яких вони виникали та формувалися. Насамперед варто зазначити, що впродовж довгого періоду часу освіта в Давній Греції

залишалася привілеєм заможного прошарку громадян, а саме суспільство було поділеним на вільних громадян та рабів. По-друге, більш ґрунтовне та глибоке навчання тривалий час було доступне лише для юнаків та молодих чоловіків, а його основним завданням була підготовка сильного духом та тілом громадянина держави. Варто згадати і той факт, що давньогрецький пантеон богів та інших міфічних істот був антропоморфним, що, у свою чергу, робило людину ключовим елементом будь-якого виду творчості.

Прийнято вважати, що рушійною силою активного старту творчості та методології грецьких художників стали надбання єгипетських митців (Вєрман, 2000). Саме від них вони запозичили ідею навчати малюванню за допомогою загостреної палички та нетвердої гладкої дощечки. На відміну від єгиптян, вони покривали її воском, а не глиною, однак, як і їхні ідейні натхненники, приділяли багато уваги вивченню ключової ролі пропорцій у процесі відтворення людського тіла, тобто зверталися в процесі навчання до математичного підходу. Це, у свою чергу, стало підґрунтям для ще однієї особливості грецького художнього мистецтва, а саме реалізму.

На початок IV ст. до нашої ери в Греції сформувалося кілька основних шкіл-осередків, які навчали своїх учнів мистецтву рисунку та живопису. Найбільше інформації віднаходимо про так звану Сікіонську школу, яка дістала свою назву від міста Сікіон (грец. *ὁ Σικιών*) на півночі Пелопоннесу, засновану художником-живописцем Евпомпом (грец. *ὁ Εὐπόμπος*). Він був першим представником напряму, який дістав назву «хрестографія», а сама школа приділяла значну увагу обчисленню різноманітних пропорцій та співвідношень, пропагувала відтворення якомога точніших та правильних форм. Евпомп закликав своїх учнів вивчати закономірності природи, опираючись на наукові дані, підкріплені математичними обчисленнями, що в подальшому створило цілковито новаторський підхід, який передбачав спостереження й аналіз.

Одним з учнів засновника даної школи став Памфіл (грец. *ὁ Πάμφιλος*), якого вважа-

ють найвідомішим представником даного навчального осередку та сікіонського напрямку загалом (Жураковский, 1940). Цікавим є той факт, що про його педагогічну діяльність нам відомо набагато більше, ніж про його мистецькі творіння. Памфіл не лише усіяко підтримував та пропагував канони даної школи, але й запровадив вивчення малювання в решті тогочасних грецьких шкіл. Його власний викладацький курс тривав аж 12 років і коштував один талант (Вёрман, 2000), що є відповідником 26,196 кг золота, а двері його школи увінчував напис про те, що в неї не допускаються люди, які не знають геометрії.

Окрім того, Памфіл удосконалив техніку енкаустичного воскового живопису, а одним із його учнів був Апеллес (грец. *ὁ Ἀπελλής*), який у подальшому став одним із найвизначніших давньогрецьких художників. Згодом педагогічну діяльність Памфіла продовжив Меланфій (грец. *ὁ Μελάνθιος*).

Серед послідовників цієї школи варто згадати і скульптора Поліклета (грец. *ὁ Πολύκλειτος*), який цікавився проблемами передачі форми. Його авторству належить праця, присвячена пропорційній закономірності частин людського тіла. На його думку, ідеальними варто вважати пропорції, у яких довжина стопи становила 1/6 висоти, висота голови була співмірною з 1/8 довжини тіла, обличчя та кисть руки становили 1/10, а щодо лиця застосовувався принцип поділу на три рівні секції. Дані рекомендації були на практиці втілені в житті автором у двох його роботах – «Доріфорі» та «Діадумені».

Іншою проблемою, якою цікавився Поліклет, було завдання передачі (відтворення) руху у стані спокою. Даного ефекту він досягав за допомогою хіазму (від грецького *ὁ χιασμός* – хрестоподібне розміщення) – зображення стоячої людської фігури, маса тіла якої перенесена на одну опорну ногу, а піднятому бедру відповідає опущене плече та навпаки (Популярная художественная энциклопедия, 1986). Вищезгадана статуя «Доріфора» стала своєрідним «посібником» для навчання кількох наступних поколінь художників.

Інша впливова художня школа того часу відома аж під трьома назвами, які теж формувалися від впливом географічного розташування. Найвідомішою із них є назва «Фіванська», на честь міста Фіви (грец. *αἱ Θῆβαι*), у якому вона виникла, іншими двома є «Фівансько-аттічна» (пояснюється тим фактом, що через деякий час після появи школа «мігрувала» в Афіни) та «молодша аттічна». Більшість науковців називає засновником даної школи Арістіда Молодшого (грец. *ὁ Ἀριστείδης*), хоча деякі з дослідників вважають, що даний осередок бере початок від Нікомаха (грец. *ὁ Νικομαίχος*). Серед інших відомих імен даної течії варто згадати Евфранора (грец. *ὁ Ἐυφράνωρ*), який навчав своїх учнів в Афінах, Філоксена (грец. *ὁ Φιλόξενος*), Нікія (грец. *ὁ Νικίας*) та Афініона (грец. *ὁ Ἀθηνίων*). Представники даної школи використовували у своїх роботах гру світла та тіні, метод ілюзії, а також намагалися створити ефект рельєфності.

Вартою згадки є й ефеська школа, створення якої приписують Зевксису (грец. *ὁ Ζεῦξις*) (або, згідно деяких джерел, Евфранору). Вона базувалася на «чуттєвому сприйнятті природи та на зовнішній красі <...> прагнула ілюзії, але була бездоганною в рисунку» (Ростовцев, 1981). У Зевксиса було чимало учнів та послідовників, тож, прагнучи навчити їх бачити прекрасне, він сам намагався віднайти та встановити ідеал та канон краси, не відштовхуючись від стереотипів та фантазій, а базуючись на вивченні природи (натури). Окрім того, Зевксис увійшов в історію як надзвичайно вимогливий та прискіпливий педагог. Водночас дані риси характеру він виявляв і під час оцінювання своїх власних робіт, отже, його критика була водночас суворою та справедливою.

Іншим представником даної школи був Паррасій (грец. *ὁ Παρράσιος*), який «першим приніс у живопис симетрію, став передавати емоції обличчя, витонченість волосся та красу обличчя» (Ростовцев, 1981). Він розробив канон пропорцій людського тіла, а також написав спеціальний трактат про рисунок, у якому особлива увага приділялася ролі лінії. У процесі навчання учнів він наголошував на тому, що саме вона є основним засобом вираження форми на площині. Паррасій заклав теоретичні основи методики навчання рисунку, яких повинні були дотримуватися вчителі та художники-початківці.

Варто зазначити, що про методику навчання та мистецько-педагогічну діяльність описаного нами періоду ми дізнаємося здебільшого з пізніших теоретичних праць римських істориків. Найціннішим інформаційним джерелом такого типу є праця Плінія Старшого під назвою «Природнича історія» (лат. *Gaius Plinius Secundus, "Naturalis Historia"*) (Естественная история, 2019; *Naturalis Historia*, 2019; *Natural History by Pliny the Elder with English translation*, 1938).

Висновки з проведеного дослідження. Із викладеного вище матеріалу можемо зробити кілька таких висновків. Період IV ст. до н. е. був надзвичайно багатим на тала-

новитих митців, які не лише створювали свої власні роботи, але й активно займалися педагогічною діяльністю. Водночас вони не лише навчали, але й створювали перші методичні рекомендації та посібники (трактати), у яких чітко формулювали та викладали своє бачення певних проблем та настанови для своїх учнів і послідовників. Тогочасні педагоги художніх шкіл дещо різнилися за своїми підходами, але всіх їх об'єднувала спроба віднайти ідеальний «математичний» підхід до зображення людського тіла, бажання навчитися максимально точно відтворювати як людину, так і все, що її оточувало.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вейсман А. Греческо-русский словарь (препринт V-го издания 1899 г.). Москва: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1991. 1371 с.
2. Вёрман К. Искусство первобытных племен, народов дохристианской эпохи и населения Азии и Африки с древних веков до XIX ст. (История искусства всех времен и народов, Т. 1). Санкт-Петербург: ООО «Издательство «Полигон», 2000. 944 с.
3. Дворецкий И. Лагинско-русский словарь. Около 50 000 слов. 2 изд., переработ. и доп. Москва: Русский язык, 1976. 1096 с.
4. Джурицкий А. История зарубежной педагогики: учебное пособие. Москва: Издательская группа «Форум» – «Инфра-М», 1998. 269 с.
5. Жураковский Г. Очерки по истории античной педагогики. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Наркомпроса РСФСР, 1940. 470 с.
6. Плиний Старший. Естественная история. URL: <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1327002000> (дата обращения: 06.01.2019).
7. Популярная художественная энциклопедия / под ред. В. Полевого. Москва: Советская энциклопедия, 1986. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_pictures/3536/%D0%A5%D0%B8%D0%B0%D0%B7%D0%BC (дата обращения: 06.01.2019).
8. Ростовцев Н. История методов обучения рисованию. Зарубежная школа рисунка. Москва: Просвещение, 1981. 192 с.
9. Ростовцев Н. Очерки по истории методов преподавания рисунка. Москва: Изобразительное искусство, 1983. 288 с.
10. Суриков И. и др. История и культура Древней Греции: энциклопедический словарь / под общ. ред. И. Сурикова. Москва: Языки славянских культур, 2009. 792 с.
11. Alberti. On Painting. URL: <http://www.noteaccess.com/Texts/Alberti/> (last access: 06.01.2019).
12. Gardner H., Kleiner F., Mamiya C. Gardner's art through the ages. Thomson / Wadsworth, 2005. 1150 p.
13. Lieber F. Encyclopedia Americana: A Popular Dictionary of Arts, Sciences, Literature, History, Politics, and Biography, Brought Down to the Present Time / Volume 1. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=3zMKQAAMAA-J&pg=PA364&lpq=PA364&dq=pheban+school+aris->

[tidis&source=bl&ots=ZfWiaIegik&sig=ACfU3U07Zsd-NY_au5RcGzFJbWRUX80YPQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKewiM-JjrqngAhUM1SwKHTQRBI4Q6AEw-C3oECACQAQ#v=onepage&q=pheban%20school%20aristidis&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=3zMKQAAMAA-J&pg=PA364&lpq=PA364&dq=pheban+school+aristidis&source=bl&ots=ZfWiaIegik&sig=ACfU3U07Zsd-NY_au5RcGzFJbWRUX80YPQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKewiM-JjrqngAhUM1SwKHTQRBI4Q6AEw-C3oECACQAQ#v=onepage&q=pheban%20school%20aristidis&f=false) (last access: 07.01.2019).

14. Ling R. Making Classical Art: process & practice. Stroud, UK: Tempus; Charleston, SC: Published in the United States of America by Arcadia Pub., 2000. 240 p.

15. Pliny the Elder. Naturalis Historia. URL: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0138> (last access: 06.01.2019).

16. Rackham H. Natural History by Pliny the Elder with English translation (in ten volumes). London: W. Heinemann, 1938. URL: <https://archive.org/details/naturalhistory01plinuoft/page/n7> (last access: 06.01.2019).

REFERENCES:

1. Veisman, A.D. (1991). Hrechesko-rusckiy slovar (preprynt V-ho yzdanyia 1899 h.) [Greek-Russian Dictionary (reprint of 5th edition, 1899)]. Moskva: Hrekolatynskiy kabynet Yu.A. Shychalina [in Russian].
2. Verman, K. (2000). Iskusstvo pervobytnykh plemen, narodov dokhristyanskoj epokhi i naseleniia Azii i Afriki s drevnykh vekov do XIX st. (Istoriia iskusstva vsekh vremen i narodov, T. 1) [Art of ancient tribes, people of pre-Christ era and population of Asia and Africa since ancient times till 19th century (History of Art of all times and people, volume 1)]. Sankt-Peterburh: OOO «Izdatelstvo «Polihon» [in Russian].
3. Dvoretckii, I.Kh. (1976). Latynsko-russkii slovar [Latin-Russian Dictionary]. Moskva: Russkii yazyk [in Russian].
4. Dzhurinskii, A.N. (1998). Istoriia zarubezhnoj pedahohiki: uchebnoe posobie [History of Foreign Pedagogy: textbook]. Izdatelskaia hruppa «Forum» – «Infra-M» [in Russian].
5. Zhurakovskii, H.E. (1940). Ocherki po istorii antichnoj pedahohiki [Notes on Histoy of Ancient Pegagogy]. Moskva: Hosudarstvennoe uchebno-pedahohicheskoe izdatelstvo Narkomprosa RSFSR [in Russian].
6. Plinii Starshyi. Yestestvennaia istoriia [Natural History]. <http://ancientrome.ru>. Retrieved from <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1327002000> [in Russian].
7. Populiarnaia khudozhestvennaia entsyklopediia (1986) [Popular art encyclopedia]. Moskva: Sovetskaia entsyklopediia. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_pictures/3536/%D0%A5%D0%B8%D0%B0%D0%B7%D0%BC [in Russian].
8. Rostovtsev, N.N. (1981). Istoriia metodov obucheniiia risovaniiu. Zarubezhnaia shkola risunka [History of methods for teaching drawing. Foreign School of Drawing]. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
9. Rostovtsev, N.N. (1983). Ocherki po istorii metodov prepodavaniia risunka [Notes on history of methods for teaching drawing]. Moskva: Izobrazitelnoe iskusstvo [in Russian].
10. Surikov I. et al. (2009). Istoriia i kultura Drevnei Hretyi: entsyklopedicheskii slovar [History and culture of Ancient Greece: encyclopedic dictionary]. Moskva: Yazyki slavianskikh kultur [in Russian].
11. Alberti. On Painting. <http://www.noteaccess.com>. Retrieved from <http://www.noteaccess.com/Texts/Alberti/> [in English].

12. Gardner H., Kleiner F. & Mamiya C. (2005). Gardner's art through the ages. Thomson / Wadsworth [in English].

13. Lieber F. Encyclopedia Americana: A Popular Dictionary of Arts, Sciences, Literature, History, Politics, and Biography, Brought Down to the Present Time/ Volume 1. <https://books.google.com.ua>. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?id=3zMKAQAAMAA-J&pg=PA364&lpg=PA364&dq=pheban+school+aristidis&source=bl&ots=ZfWialegik&sig=ACfU3U07Zsd-NY_au5RcGzIFJbwRUX80YPQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUK̄EwiM-JijrqngAhUM1SwKHTQRB14Q6AEw-C3oECACQAQ#v=onepage&q=pheban%20school%20aristidis&f=false [in English].

14. Ling R. (2000) Making Classical Art: process & practice. Stroud, UK : Tempus ; Charleston, SC : Published in the United States of America by Arcadia Pub. [in English].

15. Pliny the Elder. Naturalis Historia. <http://www.perseus.tufts.edu>. Retrieved from <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0138> [in Latin].

16. Rackham H. (1938). Natural History by Pliny the Elder with English translation (in ten volumes). London: W. Heinemann. <https://archive.org>. Retrieved from <https://archive.org/details/naturalhistory01plinuoft/page/n7> [in Latin and English].